

*Н.В. ЦУРКАН, аспірант**
Миколаївський національний аграрний університет

Об'єктивна необхідність оптимізації площ багаторічних трав у сільськогосподарських підприємствах південного Степу України

Постановка проблеми. Питання забезпечення населення продуктами харчування, зокрема тваринного походження, не втрачають своєї актуальності за умов сучасного господарювання [2, 3, 8, 13, 15-18]. Насамперед вони повинні вирішуватися підвищенням ефективності розвитку галузі тваринництва, поліпшенням кормової бази, забезпеченням тварин високоякісними дешевими кормами, зокрема продукцією багаторічних трав, особливо бобових, як основного постачальника кормового білка. Крім того, від розвитку виробництва цих культур залежить і стан ґрунтів нашої країни як основного природного й економічного фактора сільськогосподарського виробництва. Тому питання оптимізації розмірів і структури посівних площ, у тому числі багаторічних трав, потребує підвищеної уваги на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам розвитку галузей аграрного підприємництва, у тому числі кормовиробництва, зокрема багаторічних трав, присвячені праці таких учених, як Ю.О. Лупенко й В.Я. Месель-Веселяк [8], П.Т. Саблук [7], О.Г. Шпикуляк [12], В.Ф. Петриченко та Г.П. Квітко [6], І.І. Червен [11], І.Т. Кішак [3], І.Н. Топіха [9] й інші. Незважаючи на значну кількість публікацій, питання розвитку виробництва багаторічних трав, оптимізації структури посі-

вних площ на Півдні нашої країни практично не розглядалося.

Мета статті – на основі ретроспективного аналізу стану виробництва продукції багаторічних трав обґрунтувати необхідність розширення їхніх посівних площ на Півдні України (у досліджувану зону були згруповані за коефіцієнтом аридності підприємства Запорізької, Миколаївської, Одеської, Херсонської областей та Автономної Республіки Крим).

Виклад основних результатів дослідження. Аналіз структури посівних площ доводить про істотні порушення правил розміщення сільськогосподарських культур на полях південного Степу України. Так, у 2009 році під зернові й зернобобові культури було відведено 62,3% площ у загальній посівній площі, під технічні – 28,4, під кормові – 4,4%. У 2012 році питома вага площ під технічними культурами збільшилася до 32,8% у загальній посівній площі за рахунок зменшення площ під зерновими та зернобобовими (до 57,8%).

У середньому за 2009–2012 роки в зоні південного Степу частка площ під зерновими й зернобобовими була на рівні 60,2%, що на 3,4 в. п. вище, ніж у середньому по Україні, а кормових – 4,8% і 4,5 в.п. відповідно.

Високим був відсоток площ під технічними культурами в усіх регіонах Півдня України, за винятком АРК (13,7% при загальній величині по досліджуваній зоні – 30,6%). У Запорізькій області значення цього показника сягнуло 39,5%.

У 2012 році під соняшник як зонально-спеціалізовану культуру вже було відведено

* Науковий керівник – І.І. Червен, доктор економічних наук, професор.
© Н.В. Цуркан, 2014

27,0%, що більше на 18,8 і 4,9 в. п. порівняно з 1990-м і 2005 роком відповідно. В окремих агроформуваннях питома вага площ соняшнику в структурі загальної посівної площі була ще вищою. Це вказує на те, що ринок олієжирової продукції як складової забезпечення населення продуктами харчування нині є пріоритетним і спонукає товаровиробників виробляти культуру, яка відзначається високою конкурентоспроможністю, за рахунок розширення площ під нею.

Водночас ученими на чолі з професором І. І. Червеном [11, с. 36] визначено, що баланс гумусу для соняшнику з урожайністю 8,1 ц/га та 20,0% у структурі сівозміни, з урахуванням загортання побічної продукції в ґрунт, є негативним та становить мінус 0,23 т/га. У свою чергу товаровиробникам доводиться компенсувати хімізацією втрати поживних речовин, що порушує баланс екосистем і поступово погіршує здоров'я людей [5].

Невиправдано низькою залишається питома вага площ кормових культур. За умов некерованого господарювання аграрні підприємства орієнтуються на виробництво ви-

соколіквідної продукції рослинництва, яка користується більшим попитом як на внутрішньому, так і зовнішньому сільськогосподарських ринках. При загальному зменшенні площ кормових культур встановлено істотне скорочення їх під багаторічними травами, основними з яких є бобові. За 1990-2012 роки площа багаторічних трав на сіно та зелений корм на Півдні України зменшилася з 731,2 до 108,6 тис. га, або на 85,1%.

Багаторічними дослідженнями вчених доведено, що для оптимального виробництва повноцінних рослинних кормів на орних землях частку багаторічних бобових трав у структурі посівних площ кормових культур доцільно мати у межах 50-55 % [3, с. 115].

Як показують дані таблиці 1, структура посівних площ підприємств Півдня не відповідає науково обґрунтованим пропозиціям. У 2012 році найбільш наближеною до оптимальної була питома вага площ багаторічних трав на кормові цілі у площі кормових культур на Одещині (38,7%) та в Запорізькій області (38,2%). Найнижчим цей показник зафіксовано на Херсонщині – 21,9%.

1. Питома вага площ багаторічних трав у посівній площі в усіх категоріях господарств за регіонами Півдня України, %

Зона, регіон	Питома вага площ багаторічних трав на сіно і зелений корм					
	у загальній посівній площі			у площі кормових культур		
	2005 р.	2010 р.	2012 р.	2005 р.	2010 р.	2012 р.
Південь	2,5	1,6	1,6	32,0	33,9	32,1
АРК	4,8	2,2	1,8	40,2	36,8	36,5
Запорізька	2,0	1,2	1,5	32,1	32,9	38,2
Миколаївська	1,7	1,2	1,2	25,7	31,5	25,5
Одеська	3,4	2,4	2,1	35,4	48,3	38,7
Херсонська	1,6	1,2	1,2	23,5	19,6	21,9

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Питома вага площ багаторічних трав на сіно й зелений корм у структурі загальної посівної площі Півдня України при нормі 8-10% становила лише 1,6%. Констатуємо порушення норм чинного законодавства, зокрема Земельного кодексу України та Закону України «Про охорону навколишнього середовища» щодо недотримання правил сівозмін, яке передбачає цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність.

На нашу думку, зменшення площ під багаторічними травами, а отже, й валового збору зелених кормів, виробництво яких характеризується низькою собівартістю (11-12 грн/ц за реалізаційної ціни зеленої

маси багаторічних трав на Півдні 16-22 грн/ц), зумовило погіршення показників розвитку тваринництва, зокрема скотарства, як основного їх споживача. Так, рівень рентабельності виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах України знизився за період із 1990 до 2012 року від 32,2 до 2,3% (на 29,9 в. п.), великої рогатої худоби на м'ясо – від 20,6 до мінус 29,5% (на 50,1 в. п.).

Для відстеження закономірностей та визначення тенденцій розвитку виробництва продукції багаторічних трав, зокрема площ під посівами цих культур на Півдні України, нами використано метод аналітичного вирі-

внювання. Охарактеризувати цей процес за 2005-2012 роки можна функцією, яка представлена параболою другого порядку $Y = 0,9018x^2 - 16,898x + 186,23$ за рівня достовірності апроксимації $R^2 = 0,9932$. Оцінка економічних характеристик даного рівняння показала, що у середньому за вищезгаданий період площі під посівами багаторічних трав скорочувалися на 16,9 тис. га зі щорічним прискоренням 1,8 тис. га. Це істотно позначилося на валовому зборі й зумовило скорочення обсягів виробництва продукції цих культур на кормові цілі.

Застосувавши вищенаведене рівняння і продовживши одновимірний ряд динаміки площ багаторічних трав на сіно та зелений корм, на основі фактичних даних і за умови збереження існуючих тенденцій, які відстежувалися за вищезазначений період, розраховано, що прогнозований розмір площ цих культур становитиме у 2020 році 146,7 тис. га, тобто збільшиться на 35,1% проти 2012 року. За умови збереження розміру загальної посівної площі Півдня України (6961,8 тис. га у 2012 р.), частка прогнозованих площ даних культур становитиме лише 2,1%. Величина зазначеного показника не відповідає науково обґрунтованому рівню та доводить про доцільність застосування екстенсивного методу відтворення.

Про нагальну необхідність збільшення площ багаторічних трав у структурі загальної посівної площі переконують дані й про потребу тварин, зокрема великої рогатої худоби, у сіні та зеленій масі з цих культур, які є важливою складовою раціонів їхньої годівлі.

Використавши дані про кількість поголів'я великої рогатої худоби у південних регіонах країни з 2005 по 2012 рік і застосувавши метод аналітичного вирівнювання даного динамічного ряду за вищезазначеною функцією (параболою другого порядку $Y = 9,669x^2 - 133,65x + 1165,7$), нами розрахований прогнозний показник кількості поголів'я. Враховуючи тенденції, які відбуваються протягом досліджуваного періоду (ймовірність 97,6%), можна стверджувати, що поголів'я великої рогатої худоби у південному Степу станом на 01.01.2021 року становитиме 1502,6 тис. гол. Таким чином, постає необхідність у повному задоволенні

потреб тваринництва високобілковими кормами, у т. ч. багаторічними травами.

Через широкий асортимент, за пропозиціями вчених [4, с. 28, 30], найдоцільнішим є визначення потреби тварин в обмінній енергії (ОЕ) кормів.

Беручи до уваги, що прогнозоване поголів'я великої рогатої худоби повинно бути повністю забезпечене кормами з багаторічних трав, розраховано, що у 2015 році необхідно одержати 2450,8 ТДж ОЕ сіна, у 2020-му – 4253,5 ТДж ОЕ; відповідно 5109,4 та 8867,7 ТДж ОЕ зеленої маси (включаючи заготівлю сінажу). Отже, для одержання необхідної кількості енергії кормів для годівлі тварин валовий збір продукції багаторічних трав на Півдні України має становити: сіна у 2015 році – 3486,2, у 2020-му – 6050,5 тис. ц; зеленої маси – 22023,3 і 38222,8 тис. ц відповідно. Тобто, у 2020 році проти 2012-го валовий збір сіна необхідно збільшити у 2,8 раза, зеленої маси (у тому числі на сінаж) – у 16 разів. Для досягнення таких обсягів виробництва продукції багаторічних трав за середньої врожайності сіна у 2005-2012 роках 25 ц/га, необхідно довести площі цих культур у 2015 році до 139,4, у 2020-му – до 242,0 тис. га; на зелену масу (за врожайності 110,6 ц/га) – до 199,1 та 345,6 тис. га відповідно.

З урахуванням потреби цих площ на насіння, яка зазвичай становить 10% від загальної площі трав кормового призначення (58,8 тис. га у 2020 р.), площі під багаторічними травами в цілому слід збільшити до 646,4 тис. га, або до 9,3% у структурі загальної посівної площі Півдня України.

Зазначимо, що прогнозована на 2020 рік частка площ цих високоякісних кормових культур з урахуванням потреби худоби у кормах відповідатиме науково обґрунтованій нормі.

Враховуючи мінімальне гранично допустиме значення рекомендованої вченими норми площ багаторічних трав на сіно і зелений корм та насіння (8,0%), встановлено, що зазначений показник мав би дорівнювати в агроформуваннях південного Степу у 2012 році не менше 556,9 тис. га. У зазначеному році різниця між оптимальною, тобто рекомендованою, площею цих трав і факти-

чною становила на Півдні України 448,3 тис. га. В АРК цей показник був найнижчим, тобто на рівні 48,7 тис. га, а в агроформуваннях Одещини, Миколаївщини, Запорізької області до потреби не вистачає більше 100 тис. га (табл. 2).

Варто сказати, що зменшення площ під багаторічними травами негативно позначається на показниках родючості ґрунтів і опосередковано впливає на економічні вигоди.

2. Площа багаторічних трав на сіно і зелену масу та втрати азоту в усіх категоріях господарств за регіонами Півдня України у 2012 році

Зона, регіон	Площа, тис. га		Відхилення (+, -) фактичної площі від рекомендованої, тис. га	Втрати азоту, млн грн
	фактична	рекомендована		
Південь	108,6	556,9	-448,3	337,6
АРК	13,7	62,4	-48,7	36,7
Запорізька	24,5	127,2	-102,7	77,3
Миколаївська	17,6	118,8	-101,2	76,2
Одеська	36,8	142,6	-105,8	79,7
Херсонська	16,0	105,9	-89,9	67,7

Джерело: Розраховано автором за даними Державної служби статистики України.

Визначено, що у 2001 році в агроформуваннях південного Степу орієнтовні втрати екологічно чистого азоту за зменшення площ під багаторічними травами в усіх категоріях господарств становили 179,2 млн грн, щорічно збільшуючись. У 2012 році цей показник досяг 337,6 млн грн, коливаючись між регіонами у межах 36,7 млн грн в АРК – 79,7 млн грн в Одеській області.

Висновки. В цілому на Півдні України процес господарювання здійснюється з порушенням вимог чинного законодавства щодо збереження родючості ґрунтів. Структура виробництва продукції рослинництва не відповідає науково обґрунтованим пропозиціям, що вимагає застосування хімізації, призводить до нестачі високоякісних кормів для годівлі тварин, а отже, зменшення кількості та погіршення якості продуктів харчування.

Для оптимізації структури й розмірів посівних площ на Півдні України необхідно зменшити частку площ під технічними

Досвід американських учених показує, що люцерна здатна фіксувати з атмосфери до 463 кг/га азоту на рік [14]. За даними вітчизняних учених, на Півдні України метровий шар ґрунту після вирощування люцерни упродовж трьох років збагачується за рахунок післяюкісних решток та коріння до 244 кг/га д. р. азоту; 39 – фосфору; 134 – калію; 102 кг/га д. р. кальцію [1]. Отже, за нашими розрахунками одержуємо 753 грн втрат азоту з кожного гектара зменшеної площі під трави [10].

культурами, зокрема соняшником, із одночасним дотриманням правил сівозміни щодо ротації цієї культури.

Для забезпечення потреби прогнозованого на 2020 рік поголів'я великої рогатої худоби у сінні та зеленій масі з багаторічних трав, з урахуванням площ насінневого призначення, необхідно збільшити площі під цими культурами до 646,4 тис. га, що відповідатиме науковому принципу, а саме – 9,3% у структурі загальної посівної площі. Водночас застосувати інновації для підвищення продуктивності, а отже, й валових зборів сіна та зеленої маси високобілкових трав.

Крім цього, при проведенні господарської діяльності необхідно не тільки сумлінно виконувати правочини, а також усвідомлювати відповідальність перед нащадками за занедбання землі. Все це вимагає повернення до ретельного планування процесу виробництва сільськогосподарської продукції керівниками усіх рівнів управління.

Список використаних джерел

1. Антипова Л.К. Виробництво насіння люцерни в Степу України: моногр. / Л.К. Антипова. – Миколаїв: МДАУ, 2009. — 228 с.
2. Бабич-Побережна А.А. Кормовиробництво у контексті євроінтеграційного курсу України / А.А. Бабич-Побережна, Л.Г. Ройченко, В.С. Мацютевич // Корми і кормовиробництво. – 2008. – Вип. 63. – С. 280-283.
3. Кіщак І.Т. Становлення та ефективне функціонування ринку кормових ресурсів: моногр. / І.Т. Кіщак. – Миколаїв: Вид-во «Ліон», 2004. – 280 с.

4. Норми годівлі, раціони і поживність кормів для різних видів сільськогосподарських тварин : довідник / [Г.В. Проваторов, В.І. Лади́ка, Л.В. Бондарчук; за заг. ред. В.О. Проваторова]. – 2-ге вид., стер. – Суми: Університетська книга, 2009. – 490 с.
5. Павлов О.І. Агропродовольча сфера України як об'єкт національної безпеки / О.І. Павлов // Економіка АПК. – 2014. – № 2. – С. 97-103.
6. Петриченко В.Ф. Польове травосіяння в системі конвеєрного виробництва кормів в Україні / В.Ф. Петриченко, Г.П. Квітко // Вісн. аграр. науки. – 2004. – № 3. – С. 30—32.
7. Саблук П.Т. Аграрна реформа в Україні (здобутки, проблеми і шляхи їх вирішення) / П.Т. Саблук, В.Я. Месель-Веселяк, М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 12. – С. 3-13.
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року; за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
9. Топіха І.Н. Економіка аграрних підприємств: курс лекцій / І.Н. Топіха. – Миколаїв: Видавничий відділ МДАУ, 2005. – 318 с.
10. Цуркан Н.В. Стан і тенденції розвитку виробництва багаторічних трав у південному Степу України / Н.В. Цуркан // Корми і кормовиробництво. – 2012. — № 74. – С. 48-52.
11. Червен І.І. Нормативно-методична база прогнозування і комплексної оцінки ефективності польових сівозмін для фермерських господарств / І.І. Червен, В.П. Шкумат, Т.В. Порудєєва: навч.-метод. вид. – Миколаїв, 2008. – 54 с. – (Методичні рекомендації).
12. Шпикуляк О.Г. Проблеми економічних відносин в механізмі ціноутворення аграрного ринку / О.Г. Шпикуляк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 77-82.
13. El cultivo de la alfalfa en aragón. Recientes ensayos sobre variedades [Електронний ресурс] // Informaciones técnicas / Режим доступу: <http://www.2.cita-aragon.es>.
14. Vance C.H., Heichel G.H., Phillips D.A., Nodulation and symbiotic dinitrogen fixation. En: Alfalfa and alfalfa improvement, Hanson A.A., Ed., Agronomy n° 29, Madison, Wisconsin, USA, 1988. – P. 229-257.
15. Rasma Platače. Assessment of perennial crop areas in Latvia and Ukraine / Rasma Platače, NataliaTsurkan, Liēna Poiša, Aleksandrs Adamovičs, Kristīne Ivanova // “The changing economic landscape : issues, implications and policy options”. – Fwd : Horvaatija, 2013. – С. 97.
16. Sieinshamn H. Effect of pasture type compared with hay diet on dairy goat milk production and quality / H. Sieinshamn., R. Ungstad, M. Nymo and M. Mrgensen // Grassland Science in Europe. Proceedings of the 24th General Meeting of the European Grassland Federation. Lublin, Poland 3-7 June 2012. – Oficyna Wydawnicza Garmond. Poznan, 2012. – Vol. 17. – P. 408-409.
17. Suokannas A. Loader wagon compared to metered chopper for forage harvest / A. Suokannas and M. Nysand // Grassland Science in Europe 13. – 2008. – P. 648-650.
18. Kolbe H. Feldfutterbau und Gründüngung im Ökologischen Landbau. Informationen für Praxis und Beratung [Електронний ресурс] / H. Kolbe und al. – Großrönsna: Fischer Druck, 2006 / Режим доступу: <http://orgrprints.org/15102/1/Feldfutter.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 28.03.2014 р.

*

УДК 339.13.021:665.347.8(477)

А.О. НАТОРИНА, аспірант*
*Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського*

Маркетинговий аналіз кон'юнктури ринку соняшникової олії в Україні

Постановка проблеми. Серед основних світових продовольчих ринків ринок рослинної олії є найбільш динамічним у своєму розвитку. Протягом останніх років експорт со-

няшникової олії постійно зростає, а олієживна промисловість має стратегічно важливе значення для України, оскільки є стабільним джерелом валютних надходжень [3, с. 46].

Актуальність вивчення олійного ринку зумовлена передусім тим, що в сучасних умовах господарювання ефективно використання потенціалу України неможливе без

* Науковий керівник – О.В. Оліфіров, доктор економічних наук, професор.
© А.О. Наторіна, 2014